

KÖKENİNDEN TRANSİT NOKTASINA: KUZEY AFRIKA VE EURO- AKDENİZ ALANINDA DÜZENSİZ GÖÇÜN SONSUZ DÖNGÜSÜ

Ağustos 2026 Sayı: 81

KÖKENİNDEN TRANSİT NOKTASINA: KUZEY AFRIKA VE EURO-AKDENİZ ALANINDA DÜZENSİZ GÖÇÜN SONSUZ DÖNGÜSÜ

Kuzey Afrika’da düzensiz göç en az üç on yıldır merkezi bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. 1990’ların başlarından itibaren Euro-Akdeniz siyaseti içinde giderek görünür hâle gelmiştir. Bölgedeki insan hareketliliği, dönemsel iş ve sömürge sonrası hareketlerden, bir yönetim sorunu haline evrilmiştir. Düzensiz göç, gönderen, transit ve alıcı ülkenin düzenleyici normları dışında gerçekleşen hareket olarak tanımlanabilir (International Organization for Migration [IOM], 2011). Düzenli göçün aksine, düzensiz sınır geçişlerinin ardındaki nedenler genellikle eşitsizlikler, çatışmalar, yönetim eksiklikleri ve sınırlı fırsatlardan kaynaklanır.

Akdeniz havzası, düzensiz göç için en görünür alanlardan biri hâline gelmiştir. UNHCR (2023) verilerine göre, Orta Akdeniz rotası küresel ölçekte aktif bir merkezdir. Bu, sürekli yönetim çabalarına rağmen düzensiz göçün “sonsuz döngüsünü” yansıtmaktadır.

Tarihsel olarak, Tunus, Cezayir, Fas ve Libya gibi Kuzey Afrika ülkeleri, göçün çıkış noktaları olarak algılanmıştır. Bu algı, ülkelerin Sahra Altı Afrikalı göçmenler için birer transit alan hâline gelmesiyle kademeli olarak değişmiştir. Bu göçmenler Avrupa’ya giriş arayışındadır. Bu değişim, özellikle 2015 sonrası hızlanmıştır. Avrupa Birliği, Avrupa Göç Gündemini benimsemiştir. Gündem, üçüncü ülkelerle işbirliğine ve dışsallaştırılmış sınır kontrol mekanizmalarının uygulanmasına odaklanmaktadır (European Commission, 2015). Bu tür politikalar, varışları azaltmayı ve yönetmeyi amaçlamakla birlikte, göçmenlerin varlığının uzamasına da katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, Kuzey Afrika artık bir çıkış bölgesi olarak işlev görmemekte; geçici yerleşim, tekrarlayan sınır geçişi girişimleri ve göçmenleri kontrol etme alanı hâline gelmiştir.

Bu tür bir rol değişimi çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak, transit ülkeler kurumsal baskı, sınırlı entegrasyon kapasitesi ve sosyal gerilimlerle karşı karşıya kalmaktadır. İkinci olarak, düzensiz göçmenler belirsizlik, sınırlı hukuki koruma ve kırılganlıkla yüzleşmektedir. Sürekli güvenlik odaklı politikalara rağmen gerçekleşen düzensiz geçişlerin “sonsuz döngüsü”, bölgedeki göçün yalnızca köken ve hedef arasında tek seferlik bir hareket değil, daha geniş yapısal koşullara dayanan tekrar eden bir döngü olduğunu göstermektedir. Castles, de Haas ve Miller (2014)’in vurguladığı gibi, göç sistemleri yalnızca sınır kontrolüyle çözülemeyecek

şekilde birbirine bağlı politik, ekonomik ve sosyal dinamikler tarafından şekillenir.

Bu çalışmayı yönlendiren temel soru şudur: Kuzey Afrika’nın köken bölgesinden transit alan hâline dönüşümü, devlet sorumluluklarını, sınır yönetişimini ve güvenlik odaklı bir Akdeniz politikasında göçün anlamını nasıl yeniden tanımlamaktadır? Bugün Kuzey Afrika, coğrafi olarak Afrika, siyasi olarak Avrupa ile iç içe geçmiş ve AB göç anlaşmaları nedeniyle yapısal baskı altında olan ambivalent bir konumda bulunmaktadır. Bu araştırmada belirlenen temel sorun, göçmenlerin uzun süreli olarak barındırılmaya uygun olmayan transit

alanlarda sıkıştığı ve devletlerin dış baskılar ile iç kapasiteleri dengelemekte zorlandığı uzun bir “arasında” fazın ortaya çıkmasıdır.

Bu sorunu ele almak için çalışma dört ana bölümde tartışılacaktır. İlk olarak, Kuzey Afrika devletlerinin tarihsel göç profili incelenecektir. Ardından, AB sınır dışılaşması ve ikili anlaşmaların etkisi araştırılacaktır. Bununla birlikte, çalışma transit göç ve belirsiz geçicilik kavramını ele alacak ve hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar üzerindeki sosyo-politik sonuçlarla sonuçlanacaktır.

Kuzey Afrika Devletlerinin Tarihsel Göç Profili (Köken’den düzensizlik ve transit adımlarına)

Kuzey Afrika’nın tarihsel göç profiline bakmak, belki de basit ama unutulmayan bir noktadan başlamalıdır: yirminci yüzyılın büyük kısmında, bölgenin baskın “göç kimliği” sömürge bağları, işçi alımı ve Avrupa’daki aile yerleşimleri ile şekillenen coğrafi bir çıkış noktası olarak görünüyordu. Savaş sonrası dönemde, Akdeniz ötesi hareket hem kitlesel hem de yapılandırılmış hâle gelmiştir: Simon & Noin (1972), “1946’dan itibaren” Kuzey Afrikalıların Avrupa’ya göçünün “giderek daha kitlesel ve çeşitlenmiş” şekilde geliştiğini ve özellikle Cezayir göçünün 1970’lerin başında çok yüksek seviyelere ulaştığını belirtmektedir. Bu ayrımı önemsiz değildir; kökenin Kuzey Afrika’da yalnızca bir dönem değil, tarihsel bir katman olduğunu gösterir. Fargues (2017) tarafından Akdeniz göç sistemi üzerine yapılan analiz, Kuzey Afrika’nın öncelikle Avrupa’ya işçi ihracatı bölgesi olarak işlev gördüğünü ve Magrip ile Batı Avrupa arasında uzun süreli göç koridorları oluşturduğunu doğrulamaktadır.

“Köken profili” yalnızca spontan hareketliliğe dayanmıyordu; aynı zamanda devlet kanalları ve iş gücü yönetimi aracılığıyla inşa edilmişti. Örneğin, Tunus bağlamında, kalıcı işe alımların ulusal düzeydeki istihdamla koordineli işlediği ve 1970 itibarıyla Fransa’ya düzenli istihdamın önemli ölçüde arttığı erken bir düzenlemeden söz edilmektedir (Simon & Noin, 1972). Kuzey Afrika genelinde, aynı tarihsel mekanizma göçün kotalar ve belgeler aracılığıyla giderek düzenlendiğini göstermektedir. Örneğin, 1968 anlaşmasının ardından Cezayirli işçilerin bir *certificat de résidence* (ikamet belgesi) bulundurması gerekiyordu. Aynı zamanda, bu hareketlilik asla tamamen “yasal” veya tamamen “yasadışı” değildi. CARIM analizleri, tarihsel olarak düzensiz veya “clandestine” işçiliğin pratikte tolere edilebileceğini çünkü esnek iş gücü sağladığını ve bunun göçmenleri kırılgan ve sömürülebilir kıldığını ortaya koymaktadır (de Haas, 2008; CARIM 2009/7). Düzensiz göç bir anda ortaya çıkmamıştır; işgücü talebi, seçici giriş kuralları ve göçmen stratejileri arasındaki boşluktan kaynaklanan tarihsel kökleri vardır. Bu nedenle, ani bir anomali olarak değil, göç sisteminin yapısal bir bileşeni olarak yorumlanmalıdır (de Haas, 2008).

1980’lerin sonlarından 1990’lara kadar, göç koşulları sıkılaştırılmış ve düzensizlik görünür hâle gelmiştir. Konrad-Adenauer-Stiftung’un (2020) Kuzey Afrika Üzerine Göç Politikası Belgesi, Schengen vizesi sisteminin genişlemesinin “90’ların ortalarından itibaren düzensiz göç patlamasına” yol açtığını ve özellikle kontroller ile geri kabul uygulamalarının Avrupa’nın sınır baskılarını kuzey kıyısının ötesine ve Kuzey Afrika’ya taşıdığını göstermektedir. İspanya ve İtalya gibi ülkelerin 1990’ların başındaki vize rejimleri,

Kuzey Afrikalılar için yasal fırsatları ciddi şekilde azaltmıştır. Göçmenler, Akdeniz boyunca düzensiz rotalara yönelmiştir (de Haas, 2008). Diğer bir ifadeyle, bölge hâlâ çıkış noktası olarak işlev görüyordu, fakat çıkış koşulları değişmişti ve bu değişim önemlidir. Vize veya aile birleşimi erişimi olmayanlar, Souiah (2013)'in belirttiği gibi sert bir karar ile karşı karşıya kalmaktadır: “kalmak... ya da sınırlayıcı politikalarla rağmen göç etmek” ve bu sınırlamalar onları “maliyetli ve riskli stratejilere” yönlendirmektedir (Souiah, 2013). Bu durum, düzensiz göçün yaşayan dilini ve Harraga (حرقة) teriminin ortaya çıkışını bağlamaktadır. “Harraga” (حرقة) Arapça “hrag” (yakmak) kökünden gelir ve gizli geçiş bağlamında sınırların ve/veya belgelerin “yakılması” ile ilişkilendirilir. Burada slogan değil, tarihi bir işaret olarak kullanılmaktadır; düzensiz göçün kültürel bir isim ve anlatıya sahip olduğunu, sıkı bir hareketlilik mekanizmasına verilen tepki olarak gösterir.

Kuzey Afrika'nın tarihsel köken profili, düzensiz göç ortaya çıktığında ortadan kalkmamıştır. Bunun yerine, bu tarihsel profil birikimi gösterir: çıkış hâlâ merkezde, ancak gelişen kısıtlamalar düzensiz uygulamaların gölgesini üretmiştir. Akdeniz göç sistemleri ani dönüşümlerle değil, kademeli olarak evrilir ve mevcut göç koridorları yeni politik ve ekonomik kısıtlamalara uyum sağlar (Fargues, 2017). Konrad-Adenauer-Stiftung'un (2020) belirttiği gibi, 1990'ların sonunda Kuzey Afrika göç bağlamı, sınır uygulamaları ile Akdeniz'de hareketliliğin yeniden şekillendiği “büyük değişiklikler” yaşamıştır. Bölge, “kimliğini bir gecede değiştirmez”; köken rolünü taşır ve sınırları yavaş yavaş transit alan gibi görünmeye başlar.

AB Sınır Dışsallaştırması ve İkili Anlaşmaların Etkisi (İkili Yönetim ve Bireysel Kurtuluş Krizi Arasında)

Kuzey Afrika'daki Akdeniz alanı, zamanla bir değişim geçirerek alışveriş alanından sınır hattına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, siyasi paradigmalara kaymasına doğrudan bağlıdır ve yapılandırılmış devletlerarası işbirliğinden, ikili yönetim ve bireysel kurtuluş krizinin arasında salınan daha güvenlik odaklı bir stratejiye geçişi gösterir. Bu sözde evrim, devletlerin sınırlarını kontrol etme egemenlik hakları ile bireylerin hayatta kalma arzusu arasında bir gerilim yaratmaktadır.

Resmî ikili çerçeveler aracılığıyla göç yönetimi, tarihsel olarak işgücü ihtiyaçları ve sosyal istikrarın önemine vurgu yapmıştır. Katharina Natter'in “Fifty Years of Maghreb Emigration” çalışmasında belirttiği gibi, devletler bir zamanlar Kuzey Afrika'da göçün fiilen tasarımcılarıydı ve çeşitli anlaşmalar aracılığıyla Avrupa ekonomilerine uygun iş gücünü takip ediyordu. 1968 tarihli Accord Franco-Algérien, Cezayirlilerin “circulation, l'emploi et le séjour” (dolaşım, istihdam ve ikamet) düzenlemesini organize ederek, göçün ekonomik istikrarı gözetken bir mekanizma olduğunu gösterir. Anlaşma, “crise grave affectant sérieusement la situation de l'emploi en France” (Fransa'daki istihdam durumunu ciddi şekilde etkileyen ağır bir kriz) durumunda, ortak bir komisyonun göç kotalarını yeniden inceleyeceğini öngörüyordu. Bu müzakere edilmiş hareketlilik, daha sonra 1987 Accord Franco-Marocain ve 1988 Accord Franco-Tunisien'de de görülmekte, ikamet edenler ve işçiler için yasal bir güvence sağlamayı amaçlamaktadır. Bu süreç, göçü yönetilebilir bir idari süreç olarak tanımlanmaktadır.

Tarihsel ayarlama ruhu devam etse de, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başları “sınır dışsallaştırması” açısından bir oyun değişikliğine sahne olmuştur. Avrupa Birliği, sınır kontrollerini Kuzey Afrika’ya “outsourcing” yapmaya başlamış, özellikle düzensiz rotalara odaklanmıştır. Bianca Carrera Espriu, bu “yeni vizyon”un Mısır gibi ülkeleri doğrudan bir “border offshoring framework” (sınır dışsallaştırma çerçevesi) varlığı olarak gördüğünü, 2024’te Kahire’de imzalanan çok milyar euroluk anlaşmalarla örneklendirir. Bu değişim, 2008 tarihli Protocole entre la France et la Tunisie’de açıklanmış ve “la gestion concertée des migrations” (göçün ortak yönetimi) vurgulanmıştır. Protokolde yapılan gelişmelerin yanı sıra, “réinsertion socio-économique des ‘clandestins’” (gizli göçmenlerin sosyo-ekonomik yeniden entegrasyonu) için mali yardımlara açık bağlantılar da yer almakta ve Kuzey Afrika devletlerini adeta “gatekeepers” hâline getirmektedir. Abderazak Bel Hadj Zekri’nin belirttiği gibi, “l’approche sécuritaire” (güvenlik yaklaşımı) hâkim olduğunda, insan haklarının temel özü çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Bazı sıkı politikaların bireyler üzerindeki sosyo-psikolojik etkisi derindir. Catherine Wihtol de Wenden’in de belirttiği gibi, “généralisation de la possession des passeports” (pasaport sahipliğinin yaygınlaşması) bir “çıkış hakkı” yaratırken, sınırlayıcı vize rejimleri aynı anda “giriş hakkını” görmezden gelmektedir. Böylece kaçakçılar için kârlı bir sistem oluşmakta ve sınırlar sıkılaştırıldıkça sürekli kazanç sağlamaktadır; Wihtol de Wenden buna “économie de la frontière” (sınır ekonomisi) demektedir.

Tunus’ta gençlerin geleceğe bakış açısı, mobiliteye büyük ölçüde bağımlı hâle gelmiştir. Mohamed Jouili gözlemlerinde,

gençlerin artık kolektif politik değişim hedeflemediğini, bunun yerine “al-khalas al-fardî” (- الخلاص+الفردى individual salvation) peşinde koştuğunu belirtir. Bu “kurtuluş”, “qawarib al-mawt” (قوارب+الموت death boats) üzerinden ölümcül bir yolculukla gerçekleşir; Jouili bunu “safar bi-madhaq al-milh” (سفر+بمذاق+الملح travel mixed with the taste of salt) olarak tanımlar.

Bu dışsallaştırma, Kuzey Afrika bölgesindeki insan maliyetini artırmaktadır. UNHCR operasyonel verilerine göre 2024 sonu itibarıyla yaklaşık 199.400 kişi Akdeniz rotaları üzerinden ulaşmıştır; aynı dönemde 3.580 kişi ölü veya kayıp olarak tahmin edilmektedir. Amnesty International, “Between the Devil and the Deep Blue Sea” başlıklı raporunda, AB politikalarının deniz geçişlerini giderek daha tehlikeli hâle getirdiğini; sınırların insan yaşamının önüne konduğunu ve deniz operasyonlarının Libya Sahil Güvenliği’ne devredildiğini belirtmektedir. AB sınır dışsallaştırması ve ikili anlaşmaların etkisi altında, transit ülkeler “mu’anah wa hirman” (معاناة+وحرمان suffering and deprivation) alanlarına dönüşmüş, bu da hayatta kalanları işkence ve gözaltı döngülerine geri göndermekte ve hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Zohry’nin de hatırlattığı gibi, “Migration flows are like water flows” ve engellerle durdurulamaz. Mevcut dışsallaştırma sistemi yalnızca Kuzey Afrika göç akışlarını daha ölümcül hâle getirmede başarılı olmuş, geçmişteki ikili işbirliğini insan güvenliği krizine dönüştürmüştür.

Transit Göç ve Belirsiz Geçicilik Kavramı (Arada Kalma Durumu)

Kuzey Afrika'nın, bir çıkış alanından "transit alanına" dönüşümü, göç akışlarına yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu bölümdeki "indefinite temporariness" kavramı, deneyimin artık doğrusal bir yol olmadığını; parçalanma, bekleme ve hayatta kalma ile işaretlendiğini gösterir. Bir "arasında kalma" durumu yalnızca coğrafi bir yer değil; kısıtlayıcı Avrupa politikaları ile Kuzey Afrika toplumlarının iç dinamiklerinin kesişiminde oluşmuş bir yapıdır. Hein de Haas, "transit migration" teriminin yanıltıcı olabileceğini, çünkü sıklıkla "irregular settlement" sürecinin görünümünü bulanıklaştırdığını belirtmektedir. Göçmenler yıllarca sıkışır, bir sonraki yolculuk adımı için maliyet biriktirir. Bu "bekleme odası" etkisi, Kuzey Afrika'yı aktif bir dizi kentsel merkez hâline getirmiştir.

Cezayir'de geçicilik, bölgenin demografik ve işlevsel rolünde bir değişim göstermiştir. Nacer-Eddine Hammouda, CARIM için yaptığı analizde ("La migration irrégulière vers et à travers l'Algérie") "duration of transit" (transit süresi) üzerinde durur ve bunun giderek uzadığını gözlemler. Sahra Altı göçmenler için Cezayir'in hızlı bir kıyı koridoru rolü yavaş yavaş geçici yerleşim alanına dönüşmüştür. Yani, bireylerin bir sonraki "trene" (tren) geçmek için beklediği bir istasyon hâline gelmiştir; fakat bekleme süresi bir duraklama değildir. Hammouda, bu bireylerin genellikle inşaat ve tarım gibi gayri resmi iş piyasalarına dahil olduğunu belirtir. Bir "stratégie d'accumulation" (birikim stratejisi) oluşmuş, transit çok aşamalı bir projeye dönüştürülmüştür. Bu durum, yasal bir paradoksu ortaya koyar: Ryszard Cholewinski ve Kristina Touzenis, CARIM için yaptıkları hukuki analizde, bireylerin "protection gap" içinde var olduğunu; ekonomik olarak kullanıldığını

fakat hukuken suçlu hâle getirildiğini ve bunun "permanent irregularity" (kalıcı düzensizlik) durumunu yarattığını açıklar.

Fas'ta transit dönüşümü, zorunlu bir yerleşim alanı üretmiştir. Abdelkrim Belguendouz, sosyo-politik analizinde ("Le Maroc et la migration irrégulière") Fas'ın Avrupa'nın jandarması rolünü üstlenmek zorunda kaldığını belirtir. Dış baskı, ülkenin iç politikasında değişime yol açmıştır. Fas artık bir "point de passage" (geçiş noktası) değil, "pays de destination forcée" (zorunlu varış ülkesi) hâline gelmiştir. Belguendouz, ikili anlaşmalarla öncelikli gibi görünen güvenlik mantığının bireyleri maddi kayıp döngüsüne nasıl hapsettiğini vurgular. Göçmenler fiziksel olarak mevcut, ancak Fas toplumunun yasal ve sosyal dokusunun dışında tutulmaktadır. Bu sıkışmışlık, Mohammed Nejjib Boutaleb'in belirttiği "al-istid'af" (الاستضعاف) being rendered vulnerable) durumuyla kesişir. Belirsiz geçicilik, bekleme niteliği taşıyan ve göçmenin fiziksel ve psikolojik sağlığını aşındıran bir koşuldur.

Libya'da durum, bu "sonsuz döngü"nün uç bir örneğini temsil eder. Devlet otoritesinin çökmesi, transit durumunu zayıf ve koordinasyonsuz bir "fragmented trap" hâline getirmiştir (Okpanachia & Kaunert, 2023). Birleşik bir sistemin yokluğunda; transit, milisler ve insan kaçakçıları da dahil çok sayıda aktörden etkilenir. Bekleme süresi, bu kişiler tarafından gasp ve zorla çalıştırma yoluyla paraya çevrilir. Belirsiz geçicilik, yakalama ve serbest bırakma döngüsüne dönüşür. Amnesty International, "Between the Devil and the Deep Blue Sea" raporunda, göçmenlerin Sahil Güvenlik tarafından denizde durdurulduğunu ve gözaltı merkezlerine geri gönderildiğini belirtir. Her yakalama ile transit saati yeniden başlar ve sürekli bir acı döngüsü oluşur.

Arada kalma durumu yalnızca hukuki veya politik bir süreç değil; aynı zamanda kucaklanmış bir kültürel alan olarak ortaya çıkmıştır. Hassen Boubakri'nin Konrad-Adenauer-Stiftung PolDiMed çalışmasında belirttiği gibi, transit dönem, Sousse, Sfax ve Tunis gibi şehirlerde "migrant neighborhoods" (göçmen mahalleleri) oluşmasına yol açmıştır. Sahra Altı göçmenler ve Kuzey Afrikalılar, kırılgan bir şekilde bir arada yaşamaktadır. Bu ortam, Mohamed Jouili'nin "thaqafat al-fajwa" (culture of the gap) olarak tanımladığı, ilerleme veya geri dönüş yeteneğinin donduğu bir sosyal kimlik yaratır; zamanı ve umudu "yakmak" olarak tezahür eder.

Kuzey Afrika'daki "transit" rolü, yavaş yavaş coğrafi bir filtre işlevi gören bir kontrol sistemine dönüşmüştür. Sadece daha fazla kaynak ve şansa sahip olanlar, belirsiz geçicilik döngüsünden çıkabilir.

Göçmenler ve Göçmenleri Kabul Eden Toplumlar İçin Sosyo-Politik Sonuçlar

Kuzey Afrika'daki transit alan dönüşümü, hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar için sosyo-politik sonuçlar doğurmuştur. Göçmenler hukuki belirsizlik yaşar. Tanınmış bir yasal statüleri olmadan, birçok kişi korunmasız işgücüne itilmekte ve sömürüye karşı kırılgan hâle gelmektedir. Bu gerçek, daha derin yapısal eksikliklerden etkilenir; Ben Guita ve Ben Djilali (2015) açıklıyor:

“تنامي الهجرة غير الشرعية يرجع إلى مجموعة من ترتبط أساساً بمشكلة التنمية الأسباب (The growth of illegal migration is due to a variety of causes... primarily linked to the problem of development and marginalization).

Göçmenlerin kırılganlığı, hizmetlere erişim sınırlamalarıyla doğrudan bağlantılıdır; bu, göçmenleri yasal ve kurumsal destek yerine gayri resmi ağlara bağımlı hâle getirir. Bu tür hukuki marjinalleşme, psikolojik baskıyı daha da derinleştirir. Benyattou ve Brahimi (2022), düzensiz göç deneyimi yaşayan bireylerde psikolojik değişkenleri inceleyerek, فحص بعض المتغيرات النفسية لدى حالات خاضوا تجربة الهجرة غير الشرعية (Examining psychological variables in cases who underwent the experience of illegal migration) olduğunu belirtir. Göçmenler yolculuğun derin travmasını ve hukuki statü belirsizliğini yaşar. Bu durum, entegre olamama ve gelecek planlayamama ile sonuçlanan bir "psychological suspension" hâli yaratır.

Zenati Saliha (2024), bu hareketlerin ardındaki temel motivasyonların yalnızca ekonomik olmadığını, aynı zamanda psikolojik olduğunu vurgular. Bu durum göçmenleri daha iyi bir yaşam arayışına yönlendirir:

عوامل وأسباب الهجرة غير الشرعية من وجهة نظر أخصائيين اجتماعيين ونفسيين (Factors and causes of illegal migration from the perspective of social and psychological specialists). Zenati, bu düzensiz hareket kararının bir psikolojik savunma mekanizması olduğunu, bireyin içsel çatışmalardan kaçmak için kullandığı bir hile olduğunu belirtir: “وهذه الظاهرة ماهي إلا تجليات لميكانيزمات النفسية كالحيل الدفاعية التي يستخدمها الفرد للهروب من مشكلة (This phenomenon is nothing but a manifestation of psychological mechanisms, such as defense mechanisms, which the individual employs to escape a problem).

Kurumsal düzeyde, devletler sınırlı kapasite ile karşı karşıyadır. UNECA (2014) raporu, birçok Kuzey Afrika hükûmetinin sınır

kontrolü, güvenlik odaklı politikalar ve AB ile işbirliğine büyük önem verdiğini gösterir. Bu odak, göç baskısını azaltmayı amaçlamış, ancak ulusal düzeyde kapsamlı göç stratejileri oluşturulmamıştır. Bu bağlamda, göçün entegrasyon ve sosyal refahı da ele alması gerekir. Pratikte, transit alanlardaki göçmenler barınma, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçları biriktirir. IOM'un MENA Bölgesi Bölgesel Stratejisi (2025–2029), güvenlik odaklı yaklaşımı aşarak “safe, orderly, and regular migration” (güvenli, düzenli ve normal göç) yönünde bir hareketin önemini vurgular. IOM'un “Perspectives from the South” raporu, ülkelerin göç sistemlerinde üstlendiği çakışan rollerin, gönderici ve alıcı devletler arasındaki basit ikiliği sorguladığını gösterir. Castles ve Delgado Wise (2008), göçün yapı ve yönetim içinde bir kalkınma gücü olarak anlaşılması gerektiğini vurgular. Pratikte, transit ülkelerde konaklama göçmenler için sadece geçici değildir; güvenlik, insan hakları ve ekonomik çıkarlar gibi önceliklerin çatıştığı bir alanı temsil eder.

Kuzey Afrika'daki sosyo-politik sonuçlar çok boyutludur. Göçmenler için hukuki kırılma ve dışlanma; ev sahibi toplumlar için baskı ve kurumsal gerilim söz konusudur. Bu sonuçlar, bölgedeki dengeli yanıtlar ve kapsayıcı yönetimle bağlantılı yapısal gerçekliği ortaya koymaktadır.

Sonuç

Kuzey Afrika'da düzensiz göçü incelemek, sorunun ne kadar kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Köken ve hedef arasındaki “sonsuz döngü”, basit bir biçimde ele alınamaz. Bölge öncelikle bir çıkış alanı olarak işlev görmüştür. Zaman içinde, sınırlayıcı Avrupa politikaları, ikili anlaşmalar ve sınır kontrollerinin dışsallaştırılması, Euro-Akdeniz alanını

geçicilikle dolu bir merkez hâline getirmiştir. Göçmenler nihayetinde belirsizlik ve hayatta kalma koşulları altında sıkışmış durumdadır.

Bu dönüşüm, sosyo-politik sonuçlar doğurmuştur. Bir yandan göçmenler hukuki belirsizlik, sömürü ve travma ile karşı karşıya; diğer yandan ev sahibi toplumlar kurumsal baskı ve sınırlı entegrasyon kapasitesi ile yüzleşmektedir. Bu ara aşama, Kuzey Afrika'daki düzensiz göçün yapısal bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu olgu, geçici bir anormallikten ziyade tarihsel, ekonomik ve siyasi faktörlere büyük ölçüde bağlıdır.

Düzensiz göç bağlamında Kuzey Afrika örneği, sınırların güvenleleştirilmesi ve dışsallaştırılmasının insan ıstırapını daha da şiddetlendirebileceğini, buna karşın kontrolün verimsiz kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Verimlilik, insan hakları ve sosyal refah lehine sınırlar ile kalkınma arasında dengeleyici stratejiler gerektirir.

KAYNAKÇA

- International Organization for Migration. (2011). *Glossary on Migration*. Geneva: IOM.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/im125_1.pdf
- UNHCR. (2023). Mediterranean Situation Report.
<https://www.unhcr.org/media/central-mediterranean-situation-migrant-and-refugee-movements>
- European Commission. (2015). *European Agenda on Migration*. Brussels.
<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/eucommission/2015/103810?prevDestination=search&prevPath=/search%3Fkeywords%3DCommunication%20from%20the%20Commission%20to%20the%20European%20Parliament%2C%20the%20Council%2C%20the%20European%20Economic%20and%20Social%20Committee%20and%20the%20Co&sort=score&order=desc&result=result-103810-en>
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. (2014)

The Age of Migration (5th ed.). New York: Guilford Press.
https://www.guilford.com/excerpts/dehaas_introduction.pdf?t=1
CARIM. (2009).
CARIM 2009/07.
European University Institute.
[content](#)
De Haas, H. (2008).
Irregular Migration from West Africa to the Maghreb and the European Union.
International Organization for Migration Geneva
https://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs-32_en.pdf
De Haas, H. (2008).
The Myth of Invasion: Irregular Migration from West Africa to the Maghreb and the European Union.
Oxford: International Migration Institute, University of Oxford.
https://afrique-europe-interact.net/files/de_haas_2008_-_myth_of_migration_artikel_.pdf
Fargues, P. (2017).
Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe: A Review of the Evidence.
International Organization for Migration (IOM)
<https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/0df6ddfe-211b-5293-9497-b90230a86185/content>
Konrad-Adenauer-Stiftung. (2020).
Migration in North Africa: Policy Paper.
Konrad-Adenauer-Stiftung.
<https://www.kas.de/documents/282499/282548/Migration+in+North+Africa+Policy+Paper+-+English.pdf/44fc85fb-cb12-2cad-8a18-5aecd30536d1?version=1.3&t=1620664954510>
Simon, G., & Noin, D. (1972).
La migration maghrébine vers l'Europe.
Cahiers d'Outre-Mer
https://www.persee.fr/doc/caoum_0373-5834_1972_num_25_99_2624
Souiah, F. (2013).
Les politiques migratoires restrictives : une fabrique de harraga.
Hommes & Migrations
<https://journals.openedition.org/hommesmigrations/2652>
Wikipedia contributors. (2024).
Harraga. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Harraga>

Katharina Natter (2014)
Fifty years of Maghreb emigration : How states shaped Algerian, Moroccan and Tunisian emigration
<https://www.migrationinstitute.org/files/events/natter-1.pdf>
Accord Franco-Algérien (27 décembre 1968)
[L'accord-franco-algerien](#)
Accord Franco-Marocain (9 octobre 1987)
<https://www.immigration.interieur.gouv.fr/Immigration/Les-accords-bilateraux/Les-accords-bilateraux-en-matiere-de-circulation-de-sejour-et-d-emploi/L-accord-franco-marocain>
Accord Franco-Tunisien (17 mars 1988)
<https://www.immigration.interieur.gouv.fr/Immigration/Les-accords-bilateraux/Les-accords-bilateraux-en-matiere-de-circulation-de-sejour-et-d-emploi/L-accord-franco-tunisien>
Bianca Carrera Espriu 2024
<https://www.greeneuropeanjournal.eu/wp-content/uploads/pdf/how-border-externalisation-became-the-eus-migration-strategy.pdf>
Accord France-Tunisie du 28 avril 2008
https://www.gisti.org/IMG/pdf/accord_france-tunisie.pdf
Abderazak Bel Hadj Zekri
La dimension politique de la migration irrégulière en Tunisie
CARIM 2008/53
<https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/bb261b5e-86d3-5a85-860d-6cbe0ea04de4/content>
Catherine Wihtol de Wenden
La mondialisation des flux migratoires
https://www.persee.fr/doc/diver_1299-085x_2002_num_131_1_1363?utm_source=chatgpt.com
Mohamed Jouili
الهجرة غير النظامية في تونس: الخلاص الفردي في مواجهة الرهانات الدولية
<https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/documents/2023-08/2%20الهجرة%20غير%20النظامية%20في%20تونس%20تونس%20الخلاص%20الفردي%20في%20مواجهة%20الرهان%20الدولية.pdf>
Europe Sea Arrivals
Operational Data Portal
<https://data.unhcr.org/en/situations/europe-sea-arrivals?>
"Between the Devil and the Deep Blue Sea,"
Amnesty International

<https://www.amnesty.org/en/documents/eur30/8906/2018/en/>

Mohammed Nejib Boutaleb

"Caractéristiques et problématiques de la migration irrégulière de l'Afrique vers l'Europe à travers les pays du Maghreb : le cas de la Tunisie"

مجلة Arabic Renewal Journal <https://journals.arabicrenewal.org/download>

Bianca Carrera Espriu

'Migration flows are like water flows, you cannot stop them,' Zohry states.

<https://www.greeneuropeanjournal.eu/wp-content/uploads/pdf/how-border-externalisation-became-the-eus-migration-strategy.pdf>

Hein de Haas

Developing dynamic categorisations of transit migration

<https://heindehaas.org/wp-content/uploads/2015/05/2012-developing-dynamic-categorisation-of-transit-migration.pdf?>

Nacer-Eddine Hammouda

CARIM 2008/75

La migration irrégulière vers et à travers l'Algérie

[content](#)

Ryszard Cholewinski and Kristina Touzenis

CARIM 2009/01

<https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstream/de7b6b8e-43cf-53ea-af5c-8428a1d6a58d/content>

Abdelkrim Belguendouz

Le Maroc et la migration irrégulière

CARIM 2009/07

<https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstream/bcafc6f9-16ea-59b2-bf06-6faf024cc4bc/content>

Migrants in the throes of multiple crises: fragmented state authority, informal networks and forced (im)mobilities in Libya

[Eyene Okpanachi](#) & [Christian Kaunert](#)

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01436597.2023.2290674>

KAS PolDiMed study

<https://www.kas.de/documents/282499/282548/Migration+in+North+Africa+-+KAS+PolDiMed+Study.pdf/a6f89474-078a-80f6-0230-75fcaddf341?version=1.1&t=1623168963317>

Ben Guita and Ben Djilali (2015)

تناهي ظاهرة الهجرة غير شرعية و اثرها على التنمية في منطقة شمال افريقيا

<https://asjp.cerist.dz/en/article/83065>

Benyattou and Brahimi (2022)

فحص بعض المتغيرات النفسية لدى حالات خاضوا تجربة الهجرة الغير شرعية -دراسة حالة: ناجحين وفاشلين في محاولة الهجرة الغير شرعية

<https://asjp.cerist.dz/en/article/219934>

Zenati, S. (2025)

"Factors and causes of illegal immigration from the perspective of social and psychological specialists"

<https://journals.univ-msila.dz/index.php/MJPESO/article/view/2501/1964>

UNECA 2014 report

<https://knowledgehub-sro-na.uneca.org/wp-content/uploads/2023/06/Policy-Paper-on-Migration-in-North-Africa-Arabic.pdf>

IOM's Regional Strategy for the MENA Region (2025–2029)

https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2025-005-r-regional-strategy_mena-2025-2029-en.pdf

IOM's "Perspectives from the South"

https://publications.iom.int/system/files/pdf/mid_perspectives_from_the_south.pdf

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40 info@dipam.org
+90 216 310 30 50 www.dipam.org
Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Malek Boughzala, Beykoz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü dördüncü sınıf öğrencisidir. Temel araştırma alanları arasında göç ve insan güvenliği bulunmaktadır. Boughzala, hâlihazırda DİPAM’da stajyer olarak göç dinamikleri üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.